

CARNESTOLTES

La marquesa d'Artigues s'estava tota soleta en son lloc de costum, en son etern lloc, darrera els vidres del balcó, aclofada en la butaca, amb la tauleta al davant, els impertinents als dits i la pelegrina d'astracan sobre les espatlles seques i ossoses.

Les criades joves se n'havien anat amb la portera a veure l'entrada de la gent a un gran ball de disfresses que tenia molt crit aquells dies, l'administrador havia sortit també a orejar-se i la Glòria, la cambrera gran, després d'aconduir a la senyora, s'havia retirat prudentment, enduent-se'n el quinquar, per a no destorbar-la en ses devocions del jorn.

I la marquesa, estacada al seti per sa immobilitat forçada de paralítica, s'havia quedat immòbil i entenebrida en la gran cambra sense llum.

Damunt la tauleta blanquejava la taca incerta del diari, i per les persianes, obertes de mig en avall, entrava la resplendor dels fanals de la Rambla, topant, de primer, amb el cap de la marquesa i accentuant-li vigorosament sos trets de vell senador romà, i anant després a endaurar d'or vell un tros de sostre i una llenca de paret. Al fons l'arcova, plena d'ombra i de mis-

teri, semblava un dintell de tomba, i els mobles, severos i escassos, d'antiga demora, s'estaven arrimats a les vores com bèsties presoneres de la fosca.

Un cop acabada la tirallonga dels resos quotidians, la marquesa deixà caure amb lassitud rosaris i mans sobre la falda, i es posà a mirar distretament a fora. En aquella hora passaven per la Rambla comptades persones, i totes amb llurs vestidures naturals.

“Gràcies a Déu!”, se digué de pensament la dama; i sobre el camper fosc de l'arcova, son rostre, aclarit a lo Rembrandt, s'animà amb un llampec de satisfacció. Era dimarts de Carnestoltes, feia tres dies que no parava de veure disfresses, i la pobra marquesa ja n'estava tipa i ben tipa del banal espectacle.

En ses llargues vetlles de solitària i d'impedida, quan no tenia altres distraccions que el llibre piadós o la fulla de noves, ni més companyia que el servei, algun paràsit pidolaire o qualque amibat plena d'anys i de xacres com ella, que tots plegats li parlaven sempre de les mateixes coses amb les mateixes paraules, la pobra dona, impacienta i neguitosa, afamada de renovament i d'animació, hi pensava de tant en tant i amb certa complacència en aquell Carnestoltes que havia de passar sota sos balcons, alegrant-ho tot amb ses expansions rialleres i fora de mida. Però el Carnestoltes venia i amb ell els crits eixordadors, la gatzara boja, les corrues de galifardeus malgirbats que feien bromades grolleres o gestes sospitosos... i ella, la trista condemnada a presenciar de cap a cap del dia aquell desenfrè estúpid o libidinós de somni d'histèrica, acabava per sentir-se'n segretament agraviada en sos gustos llimats d'aristòcrata, en sos pudors de vestal endurida i en son humor metòdic i reposat de vella i de malalta.

I aleshores era quan, rebotent-li per dins ses impaciències superbioses de persona avesada a fer regnar sa voluntat, manava cloure els finestrons sobre aquell espectacle profà i profanador i, ficada en son carret d'invàlida, se feia dur cap a l'altre cap de pis, cap al darrera, lluny de la bellugadissa baladrera del carrer. Mes fins allà la seguia també el soroll de disbauxa, torbant-li les orelles i entrebancant-li el pensament, i a la fi, quan ses mirades se cansaven de topar amb les tristes parets o amb els servidors silenciosos que l'enronraven, la reprenia la frisança de claror, de moviment, de vida... i el carret, rodolant mansament sobre les catifes, retornava en silenci cap a la cambra. Se badaven de nou els finestrons i mitges persianes, el silló enclotat rebia el cos feixuc altra vegada, la tauleta s'eixancarrava com un pont de quatre estreps damunt les cames mortes, i els ulls cendrosos tornaven a bellugar-se inquietament darrera els cristalls de les ulleres amb màneg.

I així esperava la nova crisi de tristor o avorriment la senyora marquesa.

Precisament aquella mateixa vetlla n'havia passada una d' excepcional per ses conseqüències impensades.

Havia començat per dir que el llum no cremava bé i es féu portar, una darrera l'altra, totes les llànties de mà de la casa i totes, successivament, se les féu traure dient que estaven mal arranjades i que tothom conspirava contra ella per a fer-li passar una vida desesperada. A l'administrador —arqueòleg casolà— que va intentar aquietar-la, l'envià a passeig dient-li que si es cuidés tant de lo que calia com de comprar desferres i coses arnades, no passaria lo que passava; a la cuinera li retragué el brou salat que li havia fet un mes enrera; a la cambrera jove l'amenaçà amb tirar-la al carrer per respondona; i a la Glò-

ria, la cambrera gran, li digué que era una nyeu-nyeu que no procurava més que per a ella.

—Ah, si jo em pogués valdre!... Ah, si Déu no m’hagués donat aquest gran càstig!... Ni un minut més estaria pels meus entorns... —I frenètica, exasperada, picava nirviosament amb ses ulleres de tortuga sobre l’ossada de ses cames magres, i la veu, trèmula de dolor i d’indignació, se li aturava, mentres cara avall li rodolaven dues llàgrimes que li omplien la boca d’amargantes salabroros...

La noble fera no havia fet aires d’aquietar-se fins que sentí darrera seu una remor intermitent i baixa que semblava fer-li de tornaveu. Girà el cap: arrupida en un racó d’arcova, amb la cara enterrada en son davantal abonyegat, la cambrera gran lluitava per a ofegar violents sanglots. Al deixar-li anar a sobre son esguard ple d’alteracions, la marquesa sentí que totes ses funcions se paralissaven i quedà amb el cap tombat, els braços immòbils, la boca entreoberta i les ninetes fixes... Mes això durà sols un instant. La marquesa es girà incontinent, i com si res hagués notat, despedint orgull despòtic per tots els trets de son rostre autoritari, s’encarà amb l’administrador i amb les criades joves, en peu tots i amb aire esmaperdut davant d’ella, i els hi donà asprament el comiat.

—Aneu, aneu a la cuina... ¿què hi feu aquí?... A veure si després de tot encara no podré sopar, avui... I vostè, don Joan, faci de seguida la carta pel masover, dient-li que ha enviat els ous passats... Tothom se’n riu ja de mi...

Els servidors se retiraren més que de pressa, llançant un sospir de desfogament i coneixent que la turbonada s’esvaïa. La senyora deixà passar un minut i després, amb veu força diferent de tot just, cridà a la Glòria. La Glòria, amb la

cara enfonsada en el davantal, no la sentí o no li volgué respondre.

“Fa el bot!”, pensà la marquesa amb acorament; i repetí amb una mica d'imperi:

—Glòria, dona! ¿Que ets sorda?

—¿Què mana, senyora? —féu amb prestesa la veu, ennassada de plorar, de la cambrera.

—Cull-me el mocador, que m'ha caigut.

La cambrera sortí de l'arcova, i, quan se la vegé al davant, aguantant-se les llàgrimes i entregirant la cara per a amagar-les, la marquesa sentí que se li fonia tota la malícia de suara com una gota d'aigua en paper xuclador, i exclamà amb una serietat tota fingida:

—I ara! ¿De què plores?... Te tornes molt estranya, Glòria!

Llavors la cambrera perdé el fre del respecte, i caient de genolls als peus de la senyora, li agafà una mà i l'hi omplí de petons i llàgrimes.

—Me perdoni, senyora... senyora meva!

El cap de senador romà es féu sobtadament enrera, fugint del raig de la claror, i una veu trencada per l'emoció exclamà des de la fosca:

—Però... ¿a què ve... criatura?

—Me perdoni, senyora! Jo més m'estimaria morir-me que fer-la enfadar, i la faig enfadar sempre...

La marquesa volgué parlar, dir quelcom. Els llavis i la barba li tremolaren, els ulls tèrbols relluïren en son redós ombrívol, mes les paraules no van arribar a sortir. Ella coneixia prou aquella gran humilitat que sovint humiliava sense voler son orgull repropí, fent-li donar compte dels rampells injustos. Aquesta volta li féu més impressió encara: sentí enveja de plorar de ver-

gonya, de demanar perdó a son torn, d'estrènyer contra si aquell cap innocent que vers ella s'aixecava implorant, mes... no gosà... D'una banda aquell mateix orgull de casta que la tiranisava, i de l'altra son encongiment ofegador de verge vella, que no ha après d'estimar en sa joventut, li posaren un mos a la boca i li tallaren l'impuls d'allargar els braços. Mes tan violent fou l'esforç que li costà el reprimir-se, que en devingué tota trasbalsada; i quan a la fi pogué enraonar, la veu li sortí aspra i sens entonació, com certes veus d'home: una veu misteriosa que no es coneixia ella ni amb prou feines li reconegué la cambrera.

La marquesa va dir:

—Sí... sí que em fas enfadar... quan... fas coses... així.

Un nou ruixat de petons i llàgrimes li caigué sobre la mà.

—Perquè, ja ho saps que no et pots trastornar...

—Senyora meva!... Senyora meva!...

—¿Què dirà el doctor demà, quan te trobi malalta?

—A mi rai!... Mentres no hi trobés a la senyora!...

El dolor íntim d'aquell plany trobà un accent tan viu de senceresa, que anà de dret al sentiment, esbotzant tota llei d'encongiments i prejudicis, i la severa marquesa d'Artigues, sense saber què li passava, agafà d'una estrebada el cap de sa companya i l'estrenyí durament contra son pit. Restaren abraçades una estona, l'una ofegant-se en son entendriment feréstec i l'altra mig esvaïda de ventura.

En tants anys com feia que estaven plegades, era aquella la primera prova mútua d'afecte que es donaven, així, clarament, sense reserves; i com si aquella abraçada hagués sigut la revelació definitiva, al deslligar-se sentiren, cada una d'elles, que l'altra li era necessària sobre la terra, com si de cop llurs dues vides incomplotes s'haguessin fos i completat en una de sola.

No es van pas dir una paraula més. La Glòria portà, com cada dia, el sopar a la senyora i l'hi serví damunt de la tauleta, sens atrevir-se a aixecar els ulls plens d'infinides estranyeses, i la senyora, per sa banda, menjà calladament, sentint alçapremat son cor per una força desconeguda.

Les criades, flairant de lluny la bona harmonia, parlaren a la Glòria d'anar a veure les disfresses, i el senyor administrador d'eixir a donar un volt, i la Glòria els hi dugué a tots la vènia de la senyora i tancà rera d'ells la porta de l'escala. Les dues dones quedaren així soles quasibé en tota la casa, i aleshores, en la pau segreta de la intimitat, se sentiren felices sense dir-s'ho.

La cambrera portà els rosaris a la senyora per a que fes les seves devocions, i després se retirà quietament enduent-se'n la llàntia, puix la senyora tenia per costum resar a les fosques, sense més lluminària que les de la Rambla, que anaven fins a la casa i li entraven a la cambra esmortuïdes per la distància; i ella, la Glòria, se n'anà a l'oratori, a resar també una gran oració sense paraules, una gran oració plena d'unció amorosa vers tot lo del cel i de la terra: l'oració muda de la felicitat.

La cambrera tenia quaranta-cinc anys i en feia trenta que servia a la senyora: havia començat a servir-la essent una nena encara, i servint-la s'havia fet dona sense notar-ho, i servint-la i sense notar-ho sempre, havia deixat escórrer xorcamment sa joventut, fins arribar com qui diu a les portes de la vellesa sens amors, sense llibertat, sense niu, sense res propi, fora d'una gran devoció de ca fidel, d'esclau voluntari, envers la senyora. La cadena que havia pesat sobre la voluntat i la consciència de tots els seus, la marca d'esclavitud que la casa d'Artigues havia estampat en les espatlles de generacions d'homs propis, de vas-

salls, de masovers, de lacais, semblava haver-se reblat en l'ànima, penetrant fins a les entranyes d'aquella pobra criatura humil, que no es sentia en si mateixa i que, mateix que son destí hagués sigut únicament el d'anihilar-se i servir de contrapès a un altre destí, s'entregava al sacrifici amb la resignació del que compleix un vot desconegut, una expiació remota.

D'ençà que havia entrat a servir a la senyora —que aleshores encara no era la senyora marquesa, sinó la filla del senyor marquès— no pensà més que en ella ni visqué més que per a ella. Aleshores la mestressa li passava de vint anys a la criadeta i era una donzella forta, ardida, valerosa com una amazona guerrera. Lletja i altiva, plena d'ergull, mes exempta de vanitat, coneixent-se ella mateixa que no era apta per als goigs ni per a les servituds del matrimoni ni de la vida religiosa, havia refusat casar-se o ficar-se en un convent, permaneixent fadrina en el si de la família, mentres ne tingué; i, òrfena de mare, amb sos pare i germans arrossegà durant molts anys, d'un cap d'Europa a l'altre, la passió ambulatòria que era el tret característic de sa nissaga. A París vegé morir d'una caiguda de cavall a son germà gran; a Ginebra, d'una pleuresia a son pare; a València d'una altra malaltia comuna a son germà petit; i quan se trobà sola sobre la terra, enrobustida i virilizada son ànima pel dolor i la solitud, l'impuls atàvic, verinosament agullonat, li inspirà la idea de fugir del cementir de records que era per a ella el món vell, i d'anar a esperar en el món nou l'arribada solemnia de la ja no llunyana vellesa. Mes un destorb imprevist, un tumor blanc que se li congrià en un genoll, esbarrià tots sos plans, fent-la aposentar a Barcelona, d'on ja no havia d'eixir més fora per a dur sos ossos a la llunyana casa pairal. D'aleshores en avall, sa naturalesa, que havia sigut entera i ferma, com si de

sobte es revengés dels passats dispendis d'activitat, anà traient gran floriment de xacres, de les quals fou la més crudel una paràlisi que li aturà les cames, amortallant amb elles la ferotge energia de la marquesa. En aquella època de dolors, d'enrunament i de desesperació irresignada, fou quan ella pogué conèixer la devoció de sa cambrera. Les impetuositats superbioses, el despotisme ingènit de son caràcter, acabaven la paciència de tothom, allunyant de son costat metges, criats, administradors, amics: a tota cosa vivent, fora del ca fidel, de l'esclau voluntari, de la pobra Glòria, que sempre restava allà mateix, assistint-la amb humilitat, sofrint amb ella, guaitant-se-la amb sa dolça mirada que era una deu tendrívola, excusant-li amb els demés cada rampell o extravagància i fent-li minvar, a força d'afecte i de sol·licitud, el rosec de les marfugues o de les decepcions. I el cor de la marquesa, quasi momificat i endurit en sos prejudicis i menyspreus de casta, acabà per entendreir-se i revifar-se per la màgica virtut d'aquell gran afecte. A força d'heroisme callat i net de càlcul, la Glòria anà pujant per graus als ulls de sa mestressa, passant d'animalet sense importància a servidor útil, després preferit, més tard imprescindible, per a devenir a la fi quelcom fora de qualificació que s'enganxa a l'ànima i la domina segretament sense sospitar-ho. L'egoisme animal havia començat per dir a la marquesa que sa tranquil·litat estava a mercè d'aquella cambrera, però un jorn, sense callar l'egoisme, l'ànima noble i justiciera, lliure de jous mesquins, li féu sentir l'alta i la companyia d'una altra ànima amiga. Això fou quan la marquesa, ja llargament baquetejada pel dolor, començava a doblegar son cap altiu davant de la voluntat divina i acceptava amb amarga resignació son destí. Mes aleshores, ja més calma i serena per a guaitar fora de si, s'a-

donà de que la cambrera, espremuda de sofrir ocultament dels sofriments de la senyora, esdevenia com ella un enginy de dolors inconfessats. La marquesa parlà amb el metge i el metge li declarà reservadament que son ca fidel se moriria per virtut de sa fidelitat mateixa, que li havia malmès el cor. ¿Quan seria això? Quan Déu volgués... Les vides de miracle duren anys o s'apaguen d'improvís a qualsevol estornuc de la casualitat. I l'antiga donzella guerrera, la superba descendenta dels superbs senyors d'Artigues, a l'escoltar, petrificada, la terrible sentència, sentí una punyida violent i quedà indefensa i vençuda davant la criatura humil. I aquella criatura, amb manya-gueria inconscient d'infant malalt, regnà des d'aleshores, sense donar-se'n compte, sobre el servei, sobre la casa, sobre tot, perquè regnava en el cor de la senyora.

—No la contrariïn, que faci lo que vulgui! —havia dit el metge.

—Que visqui! —se digué la marquesa.

Mes els designis dels homes estan en sa voluntat, i fora d'ella les passions que els trenquen.

Com s'és dit més amunt, la marquesa s'estava en son lloc de costum darrera els vidres del balcó i guaitant distretament a fora. Per son cervell somogut passaven records vagatius d'altre temps, nuvolades enroentides pels raigs llunyans del sol post de la seva joventut: i son cor, llibert a la fi de les antigues pre-visions que l'emmurallaven, sentia vivors caldes, rufagades de plenitud que li feien veure tot lo del món enterament distint de com ho vegea fins aleshores.

Ella, la senyora marquesa d'Artigues, no se sentia ja la dona que s'havia pensat esser sempre: i aquell enrunament

d'una personalitat creguda ferma i definitiva, en lloc de donar-li el dolor que li donaven totes les altres decepcions, de produir-li la minva de vida que totes li produïen, li portava un goig i una fortalesa d'ànima desconeguts.

Lo que no s'havia pogut confessar mai, s'ho confessava ara a si mateixa sense falses ni ridícules vergonyes; la gran meravella que li havia negat sa joventut austera i tiraganyosa, l'hi concedia pròdigament la vellesa. Estimava! Estimava amplemment, fortament. ¿A qui?... ¿Què li importava el qui?... A una criatura humana, a un altre ser com ella. No era l'objecte de l'amor lo més punyidor i interessant d'aquell miracle, sinó l'amor mateix, aquella gran afecció calda i serena, aquell afecte viu que la lligava a quelcom vivent traient-la de la buidor obaga, de l'isolament místic en què fins aleshores havia viscut. Perquè lo que lliga i aconsorta no és pas lo que dels altres ve a nosaltres, sinó lo que de nosaltres va generosament als demés; lo que donem, no lo que ens donen...

És clar que la marquesa d'Artigues no ho pensava pas concretament, allò, mes ho sentia amb la força imperiosa d'una gran realitat, i de grat se deixava anar tota ella an aquell sentiment sens aturar-se a meditar ni analisar-lo; contentant-se tan sols de sentir-se bressolar en ell per una mitja inconsciència venturosa.

De sobte li cridà l'atenció una gran remor i bellugadissa que baixava Rambla avall. Se fixà. Era el pas d'una comparsa de disfresses. Avançats per un gran fanalàs de colors llampanants, caminaven aparellats una dotzena d'homes, rient i gesticulant discretament. La meitat anaven vestits d'arlequí, l'altra meitat de pierrot, aquells tots virolats i cascavellejant a cada moviment, els altres tots de setí blanc, amb rodes color d'a-

roma per botons, i relluïnt de cap a peus com si anessin coberts de mirallets.

Amb les ulleres de tortuga estantolades sobre el nas, la marquesa els anà seguint amb interès. Ni pels aires ni pel gust de les vestimentes aquells homes pareixien gent grollera; devien esser una colla de *senyors* que festejaven el Carnestoltes amb distinció, com els hi calia i sens enllotar-se en l'ordinària regnant en aquells jorns. Passaren deixant un rastre de xicots i badocs que escridassaven, i la dama, seguint-los de pensament, els vegé arribar a la portalada tota oberta d'una gran casassa, i muntar una escala encatificada, tota rublerta de plantes verdes i resplendors daurades, i penetrar com un re-moixell d'alegria en la sala fastuosa, enronxada de dones amb aparences exquisidament exòtiques; i després els vegé encara trenar i destrenar galantment amb elles pavanès, minuets i demés danses senyorívoles dels temps passats...

L'ànima patrícia de la marquesa en tragué com una mena d'alegria d'aquella figurada visió. Allò era el Carnestoltes bell, el Carnestoltes culte, i no aquell desfogament indigne que buidava enmig del carrer, a la vista de tothom, les impureses del gust i de l'instint, les coses lletges i vergonyoses pròpies dels sers inferiors! I la marquesa, de nou agafada entre les urpes de sos prejudicis atàvics, pensà que hi havia castes preferides per Déu i la natura, i que sols aquestes devien tenir el regiment del món, sotmetent a llur imperi a les altres castes desheretades i imposant-les-hi callament i obediència...

Justament en aquell punt, mentres allò pensava, quelcom insòlit li aturà en sec el pensament. Donava a la cambra de la marquesa una saleta, i després de la saleta venia el menjador. Al menjador s'acabava d'oïr distintament un gemec angoixat.

La marquesa es girà amb vivor de cara a la porta, i amb les ulleres sobre el nas escrutà la fosca. El gemec se repetí més ofegat.

—Glòria! —cridà la senyora amb sobresalt.

La veu de la cambrera, feble, trasmudada, li respongué amb prou feines des de la saleta:

—Se...nyora...

—¿Què tens?

—Ai!... No ho sé... M'ofe...

La cara de senador romà devingué sobtadament d'un groc verdós de bust de bronze, i la sang, emperesida pels anys, féu una revolució en les venes gruixudes de la marquesa.

—Filla, no t'espantis... No serà res... —digué trèmula-ment la dama.

La silueta indecisa de la cambrera traspassà la llinda del dormitori.

—Vine, vine aquí, amb mi! —afegí la senyora amb afecte.

Però la silueta no avançà un pas més.

—¿Què fas, Glòria, que no véns?

Un altre gemec tèrbol revolà sinistrament per la cambra, com un aucell de nit, i un cop sord damunt de la catifa denuncià que acabava de desplomar-se un cos.

La senyora, aterroritzada, rompé en esgarips.

—Glòria!... Glòria!... Glòria!!!... —I an aquell crit exasperat, que més que ressò de veu humana pareixia el bramul d'un element, sols respongué, de l'altre cap de cambra, una fresseta rogallosa com de fonògraf de juguina.

La cambrera es moria. Per la fredor que li glaçà el cor la senyora va tenir-ne la certesa absoluta. Sos dits s'incrustaren mateix que urpes d'ivori vell en la fusta de la tauleta, son bust

s'eneriçà enèrgicament, i amb un impuls de totes ses forces logrà aixecar-se mig pam del sient de la butaca.

—Filla meva!... Ja vinc! —crijà a la moribonda, com per a donar-li coratge. Mes, en el mateix punt, les forces la traïren i retombà pesadament en el silló. Tan sols allavors se donà compte clar de sa impotència.

El ser estimat moria allà, a tocar, i ella no podia dur-li sos socors o son petó de despedida!

La marquesa d'Artigues allargà els braços, encaixant desesperadament les mans crispades, i un gran sanglot li esclatà a flor de gola. Mes tot de cop el sanglot s'estroncà, va arronsar els braços i els seus punys aplacaren amb força els nusets sobre la taula. La marquesa acabava de sentir que en el vas de sa vida, ple de fel a rasar, no hi cabia una gota més, i la seva ànima al·tiva, reaccionant, se revoltà contra aquella nova i més terrible crudeltat del destí. Aixecà el cap soberg amb un arranc de rèprob, i, encarant-se amb la divinitat, semblà exigir-li comptes. ¿Què li fou respost del més enllà an aquella muda interrogant?... Misteri! Jo lo que sé tan sols és que d'improvís, com si aquells ulls clavats en amunt, en lo desconegut, amb feréstega escomesa, haguessin topat amb una evidència terrorífica, en el rostre tràgicament convulsat de la marquesa d'Artigues hi aparegué una expressió d'estupor suprem: l'espaume desolat del que ha deixat de creure.